

Adrian Rezeanu

DINAMICA STATUTULUI ANTROPONIMULUI ÎN URBANONIMIE

1. Ca element de structură în formula urbanonimică, antroponimul are o dublă funcționalitate. Pe de o parte, încorporează microinformațiile locale și le oferă ca mărci identificatoare auxiliare pentru reperul urban desemnat, iar, pe de altă parte, câteodată, se suprapune peste sfera semantică de ansamblu a reperului urban, preluând toate atributele de formulă marcatoare globală, fără a se accentua asupra unui posibil caracter caduc al tradiției denominative urbane.

Acest din urmă aspect poate conduce la schimbarea cvasitotală a statutului antroponimului ca parte componentă a formulei urbanonimice (viconimice, borgatonimice sau dittonimice)¹, în legătură cu care vom detalia câteva aspecte din urbanonimia bucureșteană în cele ce urmează.

1.1. Identificarea categoriei *toponimului aparent*² a condus la diversificarea direcțiilor în configurarea unui raționament legat de *etimologie sau geneză toponimică*, mai ales pentru ipostazele urbanonimice dintr-o extensie derivațională pe orizontală³. Acest raționament, care nu a fost pe deplin finalizat, a constituit o preocupare teoretică pentru autorii *Dicționarelor toponimice ale României. Oltenia și Muntenia*, în care prevalența unei ipostaze dominante, în care intră un antroponim, pentru stabilirea originii întregului lanț derivațional trebuia clarificată⁴.

Implementarea categoriei *toponimului aparent* în raționamentele de geneză toponimică a înlesnit înțelegerea mecanismului de schimbare a statutului antroponimului ca urmare a unor permanente transferuri de sens⁵.

1.2. În esență, *toponimul aparent* reprezintă o fază a numelui de loc urban, ca rezultat al unor procese, de multe ori netransparente, în care statutul inițial al unui cuvânt este demantelat prin transferuri de sens, în care apar și se estompează și conotații intercalate sau suprapuse.

¹ Formulele viconimice, borgatonimice sau dittonimice, create după modelul *urbanonim*, se referă la nume de străzi, de mahalale sau firme comerciale.

² Vezi Adrian Rezeanu, Filofteia Modoran, *Categoria „toponim aparent” în urbanonimie*, în LR, XLVI, 1997, nr. 4–6, p. 319–329.

³ Vezi Adrian Rezeanu, *Ipostaze urbanonimice*, în „Toponimie bucureșteană”, București, 2003, p. 72–88.

⁴ Cf. *Dicționarul toponimic al României. Muntenia*, vol. IV, București, 2011.

⁵ Vezi și Irina Stănculescu, *Apariția și evoluția denumirilor de străzi din București*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie”, vol. XIV, 2000, p. 137–145.

LR, LX, nr. 4, p. 491–504, București, 2011

Toponimul aparent presupune un traseu denominativ, de obicei încifrat, deciptarea căruia reprezentând condiția necesară pentru clarificarea genezei fiecărei ipostaze dintr-o extensie derivațională⁶.

1.2.1. Prezența *toponimului aparent* în diferitele structuri derivaționale asigură proliferarea unor multiple modele de formare urbanonimică, viabile pe teren românesc și nu numai. Analiza acestora a evidențiat procente ridicate de antroponime cu circulație urbană, care au fost antrenate în marcarea unor repere cu o evanescentă a statutului de individualizare personală.

1.2.2. Tipurile de toponime aparente, analizate detaliat în articolul amintit, dar adaptate aici specificului acestei analize, se pot concentra unilateral, avându-se în vedere doar prezența unui antroponim într-o structură toponimică. Aceasta, alături de conotațiile suplimentare pe care le primește în dinamica sa, va trece prin diferite faze de demantelare semantică, iar deciptarea lor va fi condiționată de refacerea întregului traseu extensiv.

În cele ce urmează, vom analiza selectiv, prin extragerea *toponimului aparent* de tip antroponimic din diferite clase de denotate urbane și apoi vom urmări trecerea lor la categoria formulelor marcatoare de repere urbane.

2. Formulele marcatoare viconimice în care este implicat un antroponim au punct de plecare și finalitate denominativă într-un reper individualizat perifrastic sau sintetic. Cele două modalități de individualizare, aparținând unor perioade distincte din dinamica urbană bucureșteană, le vom trata separate.

2.1. Modalitatea perifrastică de individualizare viconimică, caracteristică perioadei arhaice din denomiția urbană, reprezintă un stadiu marcat motivațional, dar cu o vitalitate în regres până la dispariție. În acest caz, antroponimul intens toponimizat devine reper urban.

„Mah<a>l<aoa> Izvoru; Ulița cea Mare ce să începe dela Mihai Șorici No. 1090 și merge drept până la Gheorghe Orologiu No. 1053 ce este pă Dealu Spirii. Altă uliță să începe dela Gheorghe Bornaz No. 1249 și merge drept pă lângă Ilie Carada în dreapta și ese în ulița cea mare la Tache Croitoru No. 1110. Altă uliță ce să începe dela Vasile cârciumaru No. 1244 și merge drept pă lângă Ștefan Ghindă și pă la Puțul cu Apă Rece ese iar în ulița cea mare la biserică în dreapta No. 1072, altă uliță ce să începe iar dela Vasile cârciumaru No. 1244 și merge drept pă marginea Zidului Curții Arse până la Costache Căpitan de Nemți No. 1353 care ese în Ulița cea mare a Dealului Spirii”.

2.1.1. Există și situații când antroponimul însoțit de conotații speciale și fără un termen generic specializat, devenit în acest stadiu redundant, va fi supus unei demantelări semantice cu finalitate într-o formulă marcatoare toponimică:

„Mah<a>l<aoa> Arhimandritu; Ulița din Podu Calicilor spre streajă, în dreapta, ce să începe dela Păhârnicasa Argintoianca No. 1753 și merge până în

⁶ Vezi Adrian Rezeanu, Filofteia Modoran, *Modele în toponimia urbană*, în LR, XLIV, 1995, nr. 5–6, p. 225–232; Adrian Rezeanu, *Modele urbanonimice băimărene*, în „Buletin Științific”, Fascicula Filologie, vol. XIX, Baia Mare, 2010, p. 97–113.

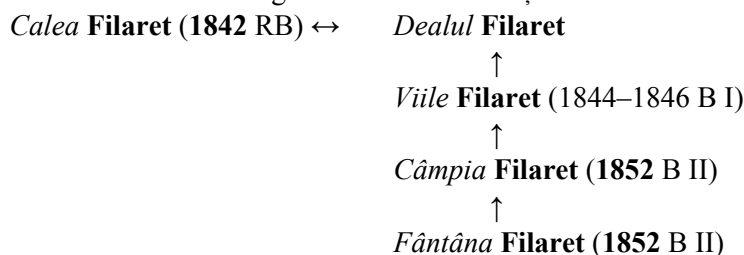
Podu Mihai Vodă, altă uliță ce să începe *dela Lazăr Heraru* cu No. 1859 și ese *la Pitar Costache* No. 1840, uliță unde începându-să **de la Sfinții Apostoli** în dreapta, piatra d-lui Log<o>f<ăt> *Nestor* și merge pă dinaintea răposatului *Chucer Chiriac...*”. Aici, **Sfinții Apostoli**, prin prelucrări toponimice devine un *toponim aparent*.

2.1.2. Formula omniprezentă în marcajul medieval, *Ulița cea Mare*, devine inoperantă prin confuzie, reperatele toponimice aparente de tip antroponimic, ca formule auxiliare, intră în relații atât de suplimentaritate, dar și de concurență față de marcajul clasic.

„*Mah<a>l<aoa> Spirea*; la *Ulița cea Mare* de la *Hanu d-lui Hristodol Hristopolu* No. 1391 și între *Ghenea Cherestegiu* No. 1389 și merge drept spre *Bariera Podu Calicilor* până la *Nicolae Iabraștu* No. 1539”⁷.

2.2. Modalitatea sintetică de marcaj viconimic, în care este implicat un antroponim în diferite grade de toponimizare, își are originile în stadiile de tranziție prin care a trecut târgul comercial spre urbanitatea modernă. În aceste perioade au apărut fazele incipiente ale „culturii urbane” cu specificități structurale și marcaje denominative golite treptat de conținut. Acest mod de marcaj, extrem de prolific, a atins și formulele sintetice cu determinare antroponimică, pe care noi, în câteva paragrafe, le vom detalia cu exemple din urbanonimia bucureșteană și nu numai. În marea lor majoritate, aceste formule sunt particularizate de *toponimul aparent*, care apare drept o categorie toponimică motivațională.

2.2.1. Formula viconimică particularizată *aparent*, în care antroponimul ca determinant structural reprezintă o relicvă dintr-un lung șir de ipostaze derivaționale. În acest caz, statutul semantic al antroponimului trebuie monitorizat din aproape în aproape la nivelul fiecărei verigi din extensia derivațională.

Stabilirea locului fiecărei ipostaze din înlanțuire se va face respectând atât criteriul celei mai vechi atestări, cât și o logică riguroasă a transferului semantic. Oricum, nu toate verigile din lanțul derivațional au ca determinant un antroponim **Filaret**, acesta, urmând treptele de toponimizare, își va pierde treptat individualizarea personală și va marca un nou reper topografic.

Dealul Filaret ← *Dealul* (cu *Viile*) **Filaret**, iar *Calea Filaret* poate fi marcată semantic de oricare dintre reperatele derivaționale;

⁷ DGAN, *Municipiul București. Văpseaua Verde*, dos. 245/1834, filele, 10, 11, 12, 13.

Hanul Șerban Vodă (1710 MȚR 197/2, 1713 MȚR 73/55, 1720 MȚR 496/1, 1723 MȚR 245/2) → *Podul Șerban Vodă* (1727 MȚR 215/2, 1780 EAB 17/38) → *Ulița Șerban Vodă* (1842 RB, 1839 PRIM B 2/1839, 1853 PRIM B 139/1853–1858) → *Calea Șerban Vodă* (1885–1890 S și azi) → *Biserica Șerban Vodă* (1723 MȚR 245/2) → *Mahalaua Șerban Vodă* (1781 MȚR 215/19, 1798 CAT, 1844–1846 B I).

2.2.1.1. Acest raționament de geneză toponimică este valabil pentru serii întregi de așezări socio-umane cu origini rurale:

Valea Joița (Predeal, 1900 DC 1462) → *Hotelul Joița* (*Hotelul de lângă Valea Joița*) (Predeal, 1901 DC 1607 bis) → *Poteca Joița* (*Poteca spre Valea Joița*) (Predeal, 1906 DC 1475) → *Poiana Joița* (*Poiana de lângă Valea Joița*) (Predeal, 1911 DC 1486).

Și în acest caz, individualizarea personală caracteristică antroponimului este dispersată gradual de la o ipostază la alta din extensia derivațională. Importantă pentru acest grupaj toponimic este ștergerea granițelor dintre rural și urban, formula marcatoare cu un determinant antroponimic pentru un denotat rural pătrunde prin extensie în spațiul toponimic urban, unde se și petrece, de altfel, procesul de toponimizare a antroponimului.

2.2.2. Formula viconimică în care antroponimul particularizat ca *toponim aparent* prin restrângeri formale și semantice de la un nume de lăcaș religios este una dintre cele mai edificatoare modalități de marcarea urbanonimică cu trimiteri până azi:

Biserica Sfânta Ecaterina (București, 1709 MȚR 256/2) → *Ulița Sfânta Ecaterina* (*Ulița de lângă Biserica Sfânta Ecaterina*) (1844–1846 B I) → *Mahalaua Sfânta Ecaterina* (*Mahalaua cu Biserica și Ulița Sfânta Ecaterina*) (1714 MȚR 216/2);

Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1785 G 102) → *Strada Sfântul Constantin* (1911 PL, 1934 GHID și azi) (*Strada cu Biserica Sfântul Constantin*);

Biserica Sfântul Elefterie (1793 MȚR Mss. 143) → *Ulița Sfântul Elefterie* (1844–1846 B I) → *Mahalaua Sfântul Elefterie* (*Mahalaua cu Biserica și Ulița Sfântul Elefterie*) (1801 MȚR Mss. 156) 1840 MȚR Mss. 147, 1844–1846 B I).

În acest caz, determinantul antroponimic în marcajul viconimic este, de fapt, numele reperului local determinant pentru calea de circulație.

2.2.2.1. Un caz particular pentru formula individualizatoare de mai sus îl reprezintă marcajele *Ulița Sf. Gheorghe Vechi*, *Ulița Sf. Gheorghe Nou*, *Ulița Sf. Spiridon Nou*, pe care le încadrăm în următoarele scheme:

Biserica Sf. Gheorghe Nou (1713 MȚR 195/1) (← *Biserica Nouă Sf. Gheorghe*) → *Mahalaua Sf. Gheorghe Nou* (← *Mahalaua cu Biserica Nouă Sf. Gheorghe*) (1733 MȚR 195/6, 1798 CAT);

Biserica Sf. Gheorghe Vechi (1668 MȚR 253/3, 1688 MȚR 253/2, 1701 MȚR 208/2, 1712 MȚR 208/3, 1714 MȚR 216/1, 1724 MȚR 311/5) (← *Biserica*

Veche Sf. Gheorghe) → *Ulița Sf. Gheorghe Vechi* (1716 MȚR 216/1) (← *Ulița cu Biserica Veche Sf. Gheorghe*) → *Mahalaua Sf. Gheorghe Vechi* (1699 MȚR 288/1, 1725 MȚR 314/1, 1798 CAT) (← *Mahalaua cu Biserica Veche Sf. Gheorghe*);

Biserica Sf. Spiridon Nou (1759 SSN 3/1, 1760 MȚR 1/93) (← *Biserica Nouă Sf. Spiridon*) → *Ulița Sf. Spiridon Nou* (1798 CAT, 1844–1846 B I) (← *Ulița cu Biserica Nouă Sf. Spiridon*) → *Mahalaua Sf. Spiridon Nou* (1798 CAT) (← *Mahalaua cu Biserica Nouă Sf. Spiridon*).

Determinantul adjectival, *nou* sau *vechi*, reprezintă încă o dovadă peremptorie a extensiei reperului local dominant, arhitectural și topografic, plasat diferențiat în diferite perioade. Aici nu este vorba de un „sfânt” *vechi* sau *nou*, ci de un transfer tranzitoriu al unui determinant asupra unui antroponim devenit un *toponim aparent*.

2.2.2.2. Construită mai laborios, formula viconimică în care antroponimul toponimizat apare însoțit de un alt determinant, la rându-i *toponim aparent*, va ridica probleme de decriptare semantică și de încadrare compartimentală:

Biserica Sfântul Nicolae Șelari (1751 MȚR 226/8) (← *Biserica Sf. Nicolae din Ulița Șelari*) → *Ulița Sfântul Nicolae Șelari* (1885–1890 S, 1911 PL) (← *Ulița cu Biserica Sf. Nicolae și cu Prăvăliile Șelarilor*) → *Mahalaua Sf. Nicolae Șelari* (1796 MȚR 396/8) (← *Mahalaua care include Biserica Sf. Nicolae și Ulița cu Biserica Sf. Nicolae și Prăvăliile Șelarilor*);

Biserica Sfântul Ioan Moși (1798 CAT, 1832 CAT) (← *Biserica Sf. Ioan din Târgul Moșilor*) → *Ulița (Strada) Sf. Ioan Moși* (1871 P I, 1892–1893 D, 1911 PL, 1915 PL, 1934 GHID, 1969 GHID) (← *Ulița cu Biserica Sf. Ioan din Târgul Moșilor*) → *Mahalaua Sf. Ioan Moși* (1721 MȚR 203/2) (← *Mahalaua cu Ulița pe care se găsește Biserica Sf. Ioan din Târgul Moșilor*);

Biserica Sfântul Nicolae Jicnița (= *Jitnița*) (București, 1798 CAT) (← *Biserica Sf. Nicolae din Mahalaua Jitnița*) → *Strada Sf. Nicolae Jitnița* (← *Strada cu Biserica Sf. Nicolae din Mahalaua Jitnița*).

Prin refacerea întregului lanț derivațional, asistăm aici la o contaminare semantică a ipostazelor urbanonimice, din aproape în aproape, determinată de ocurențe toponimice particularizante.

Formulele *Ulița (Strada) Sfântul Nicolae Tei* (1911 PL, 1934 GHID, 1946 GHID) (← *Strada cu Biserica Sfântul Nicolae din Mahalaua Tei*), *Strada Heliade Între Vii* (1925 PL, 1934 GHID, 1946 GHID și azi) (← *Strada cu Grădina Heliade aflată Între Vii*); *Strada Galvani Tei* (1934 GHID) (← *Strada cu Fabrica Galvani din Cartierul Tei*) pot reprezenta etaloane în procesul de normare urbanonimică.

2.2.2.3. Formulele viconimice în care intră un nume de grup, la rându-i cu geneză într-un alt toponim sau antroponim, destul de frecvente până în contemporaneitate, presupun o decriptare mai dificilă trecând peste hipertrofieri semantice marcate de tranzite cu parametri pluridimensionali. La contactul inițial, toate aceste formule sunt marcate de un *trecut suspendat*. Din acest punct de vedere este necesară o reconfigurare a extensiilor derivaționale, făcută cu maximum profesionalism.

2.2.2.3.1. Pe de o parte, este prezent numele de grup cu ascendență într-un antroponim, care a parcurs și ipostaza de oiconim, dar care, prin restrângeri topografice și semantice, a ajuns să marcheze o cale de circulație:

Grozavu → (*n. grup grozăvești*) → **Grozăvești** (*sat*, 1492 G 255) → **Grozăveștii de Sus, Grozăveștii de Jos** (1559 G 255) → *Codrii Grozăveștilor* (1686 COTR 30/3) → *Podul Grozăvești* (1791 EP) → *Mahalaua Grozăveștilor* (1844–1846 B I, 1852 B II) → *Moara Grozăveștilor* (1871 P I) → *Cale de circulație* (1898 MDG, 1911 PL, 1915 PL, 1934 GHID, 1946 GHID și azi) cartier (azi).

Situația de mai sus este tipică pentru modul în care statutul semantic al antroponimului intră în traiectul marcat de noi prin sintagma *trecut suspendat* și de aici o geneză mascată de multiple ipostaze derivaționale.

2.2.2.3.2. Pe de altă parte, însă, numele de grup **lipscani, gabroveni, udricani**, de exemplu, care au evoluat spre formule viconimice, înscrise într-un traiect corect de decriptare, vor evidenția oiconime primare de geneză:

Strada (Ulița) Gabroveni (1798 CAT, 1911 PL, 1934 GHID, 1969 GHID) → (*n. grup gabroveni* – 1834 PRIM B 62–245) → (loc cu prăvăliile **gabrovenilor**) → **Gabrovo** (oraș de proveniență).

2.2.2.4. Formulele marcatore viconimice de la **2.2.2.** sunt larg reprezentate în spațiile urbanonimice europene:

Rio Santa Caterina ← **Chiesa Santa Caterina**, *Rio Santa Sofia* ← **Chiesa Santa Sofia**, *Rio Ss. Apostoli* ← **Chiesa Ss. Apostoli**, *Rio di San Lorenzo* ← **Chiesa di San Lorenzo**, *Rio di San Barnaba* ← **Chiesa di San Barnaba** (→ *Campo di San Barnaba*), → *Calle Lunga San Barnaba*, *Rio Santa Maria Formosa* ← **Chiesa Santa Maria Formosa** (→ *Campo Santa Maria Formosa*), *Rio San Zaccaria* ← **Chiesa San Zaccaria** (→ *Campo San Zaccaria*) (Venezia, PL 1965):

Via San Isaia ← **Chiesa San Isaia**, *Via degli Angeli* ← **Chiesa Santa Maria degli Angeli**, *Via San Domenico* ← **Chiesa di San Domenico**, *Via San Donato* ← **Chiesa di San Donato**, *Via San Nicoló* (Bologna, PL 1983);

Via di San Giovanini in Laterano ← **Piazza di San Giovanini in Laterano** ← **Chiesa di San Giovanini in Laterano** (Roma, Italia Traveler 2010, 45–6);

Via San Vittore ← **Chiesa San Vittore**, *Via Santa Sofia* ← **Chiesa Santa Sofia** (Milano, Italia Traveler 2010, 111);

Stradone San Fermo ← **Chiesa San Fermo Maggiore** (Verona, Italia Traveler 2010, 171);

Via di San Nicolo ← **Porta San Niccolò** ← **Chiesa di San Niccolo**, *Via Santa Caterina D'Alessandria* ← **Chiesa Santa Caterina D'Alessandria** (Florența, Italia Traveler, 2010, 205, 231);

Via Santa Lucia ← **Chiesa Santa Lucia**, *Via San Carlo* (← **Teatro San Carlo**) ← **Chiesa San Carlo**, *Via Santa Maria Donnaregina* ← **Chiesa Santa Maria Donnaregina** (Napoli, Italia Traveler, 2010, 292);

Gran Via de San Francisco ← **Iglesia San Francisco el Grande** → *Plaza San Francisco*; *Calle Santa Ana* ← **Iglesia Santa Ana**; *Calle de San Vicente Ferrer* ← **Iglesia de San Vicente Ferrer**; *Calle San Nicolàs* ← **Iglesia San Nicolás**, *Carrera de San Francisco* ← **Iglesia San Francisco el Grande** (Madrid, Spania Traveler, 2010, 54–55);

Calle de San Pablo ← **Iglesia de San Pablo**, *Calle Santa Clara* ← **Iglesia Santa Clara** (Salamanca, Spania Traveler, 2010, 83);

Calle de San Roman (← *Plaza de San Roman*) ← **Iglesia de San Roman**, *Calle de Santa Clara* ← **Iglesia de Santa Clara**, *Calle de Santo Tomás* ← **Iglesia de Santo Tomé** (Toledo, Spania Traveler, 2010, 91);

Calle San Luis ← **Iglesia de San Luis** (Seville, Spania Traveler, 2010, 153);

Rue Sainte ← **Basilique St. Victor** (Marsilia, Franța Traveler, 2010, 301);

Rue Sainte Catherine ← **Cathédrale Sainte Catherine**, *Rue St. Michel* (← *Tour St. Michel*) ← **Basilique St. Michel** (Bordeaux, Franța Traveler, 2010, 241);

Rue St. Paul (← *Gare St. Paul*) ← **Basilique St. Paul**; *Quai Saint-Vincent* ← **Basilique Saint Vincent** (Lyon, Franța Traveler, 2010, 212);

Quai St. Nicolas ← **Basilique Saint Nicolas**; *Quai Saint Jean* ← **St. Jean Baptiste**; *Rue St. Étienne* ← **Basilique St. Étienne** (→ **Place St. Étienne**) (Strasbourg, Franța Traveler, 2010, 125);

Rue Saint Honoré ← **Basilique Saint Honoré**, *Rue Nôtre Dame des Victoires* ← **Basilique Nôtre Dame des Victoires** (→ **Place des Victoires**), *Rue Saint Jacques* ← **Basilique Saint Jacques**, *Boulevard Saint Michel* ← **Basilique Saint Michel** (→ **Place Saint Michel** → **Pont Saint Michel** → **Quai Saint Michel**) (Paris, Franța Traveler, 2010, 53, 75).

3. Formulele marcatore borgatonimice în care este implicat și un antroponim în diferite faze de toponimizare sunt structurate binar: termen generic individualizator + determinant sintactic care, semantic, poate fi decriptat dihotomic ca posibilă marcă antroponimică sau a unui alt reper topografic. În ambele situații este obligatorie refacerea întregului lanț derivațional.

3.1. Identificarea *toponimului aparent* în formulele marcatore borgatonimice, și în acest caz, o etapă a raționamentului de geneză toponimică. Esențial este că formula borgatonimică binară cu determinant antroponimic cu statut de *toponim aparent* este cvasiprezentă în mesajele orale și facultativă în regres în ghidurile orientative urbane contemporane.

Pentru evoluția statutului antroponimului în formula borgatonimică bucureșteană, vom detalia compoziții sintactice în care sunt implicați termenii generici *mahala* și *suburbie*. În toate situațiile, acești termeni sunt parțial sinonimi, utilizarea preferențială a acestora, raportată la etapele de evoluție urbană, este marcată de o „modă” perisabilă în timp.

3.1.1. Termenul generic *mahala* „stradă sau cartier mărginaș al unui oraș sau al unui târg, sinonim cu periferie” < *tc. mahalle* este atestat într-un mare număr de urbanonime bucureștene, începând cu 1657 (**Mahalaua Domnească**, 1657 MȚR

275/3) și continuând pe tot parcursul secolelor XVII–XX. Gradele de toponimizare ale antroponimului din componența formulei marcatoare borgatonimice sunt condiționate de amploarea extensiei urbanonimice și potrivit cu poziția denotatelor identificate pe traiectul derivațional raportate la denotatul inițial.

În acest sens, distingem următoarele faze de toponimizare:

3.1.1.1. Antroponimul laic, determinant pentru formula lăcașului de cult, preluat ca *toponim aparent* direct în formula borgatonimică, se încadrează în prima treaptă motivațională cu păstrarea parțială a statutului său:

Biserica Mănciuștilor (1763 G 360) → *Mahalaua* (cu *Biserica*) **Mănciuștilor** (1802 G 360); *Biserica Bărbătescu Nou* → *Mahalaua* (cu *Biserica Nouă*) **Bărbătescu** (1852 MȚR Mss. 1419); *Biserica Bărbătescu Vechi* (1764 G 100, 1861 MȚR Mss. 151) → *Mahalaua* (cu *Biserica Veche*) **Bărbătescu** (1797 MȚR Mss. 158, 1816 MȚR 259/5, 1844–1846 B I, 1845 MȚR Mss. 153); *Biserica Hagiului* (1800 MȚR 216/13) → *Mahalaua* (cu *Biserica*) **Hagiului** (1844–1846 B I); *Biserica Herăscului* → *Mahalaua* (cu *Biserica*) **Herăscului** (1739 MȚR Mss. 139).

3.1.1.2. Antroponimul laic, determinant pentru formula lăcașului de cult, preluat indirect ca *toponim aparent* în formula borgatonimică, se încadrează în a doua treaptă motivațională, cu pierderea statutului său:

Biserica Amzei (1808 G 101) → *Ulița Biserica Amzei* (1842 RB) → *Mahalaua* (cu *Biserica de pe Ulița*) **Amza** (1844–1846 B I) → *Strada Amzei* (1934 GHID, 1969 GHID și azi);

Biserica Antim → *Ulița Biserica Antim* (1798 CAT) → *Mahalaua* (cu *Biserica de pe Ulița*) **Antim** (1746 MȚR Mss. 131, 1766 MȚR 257/30, 1793 MȚR Mss. 143, 1844–1846 B I);

Biserica Mavrogheni → *Cișmeaua Mavrogheni* (1831 PRIM B 12/1831) (← *Cișmeaua de lângă Biserica Mavrogheni*) → *Mahalaua* (cu *Biserica*) **Mavrogheni** (1844–1846 B I, 1857 G 357).

3.1.1.3. Antroponimul laic, determinant pentru formula marcatoare a lăcașului de cult și care a glisat din aproape în aproape de-a lungul unui întreg șir derivațional, marchează, golit de conținut, formula borgatonimică:

Colțea (mănăstire – 1720–1732 MȚR 312/9) → *Ulița (Strada) Colței* (1740 MȚR 201/6) (← *Ulița cu Mănăstirea Colței*) → *Hanul Colței* (1762 RV 11/9) → *Turnul Colței* (1772 RV 21/3) → *Biserica Colței* (1824 RV Mss. 266) → *Spitalul Colței* (1828 Ionescu-Gion și azi) → *Mahalaua Colței* (1740 MȚR 201/6) (ca entitate atotcuprinzătoare, cu determinantul **Colțea**, ca *toponim aparent*, prezent în toate ipostazele din extensia derivațională).

3.1.1.4. Antroponimele devoționale, cu semnificație martirologică și cu un traiect laic în afara spațiului și culturii bisericesti incluse în formula borgatonimică sunt marcate, și în acest caz, de multiplele transformări semantice, produse în extensia urbanonimică pe orizontală. Lăcașul de cult, ca reper dominant central situat în perimetrul unității administrativ-urbane, își perpetuează denominativ formula, de cele mai multe ori, pe baza unui regim strict prioritar. Unitatea teritorială *mahala*,

ca entitate atotcuprinzătoare, va include toate ipostazele derivaționale cu geneză în formula lăcașului de cult având în structură un antroponim devoțional iar, în final, își va automarca formula cu valențe denominative multiple, uneori concurențiale.

Biserica Sf. Dimitrie (Biserica de Jurământ) (1665 MȚR 567/1) → Ulița Sf. Dimitrie (1687 MȚR 256/3) → Mahalaua Sf. Dimitrie (1745 MȚR 125/10, 1798 CAT) cu perechea corelativă și concurențială

Biserica Bălăceanului (1707 MȚR 206/9) → Ulița Bălăceanului (1709 MȚR 208/13) ← Casele Bălăceanului (1707 MȚR 206/9) → Mahalaua Bălăceanului (1694 RV 34/35, 1718 MȚR 256/6, 1793 MȚR Mss. 143).

3.1.1.4.1. O situație aparte în acest caz o reprezintă formula borgatonimică *Mahalaua Sf. Ionică-Moldoveni*, cu geneză într-un marcaj denominativ laic alterat al unui lăcaș de cult:

Biserica Moldoveni (1768 G 267) → Biserica Sf. Ionică-Moldoveni (1852 B II, 1871 P I) → Strada Sf. Ionică (1911 PL, 1934 GHID) → Piața Sf. Ionică (1934 GHID) → Mahalaua Sf. Ionică (1852 MȚR Mss. 141).

3.1.1.5. Antroponim determinant al unui reper topografic local, antrenat, cu statut de *toponim aparent*, într-o lungă extensie derivațională, unde ipostaza „mahala”, aflată la finalul ei și cu același determinant antroponimic va asigura o poziție concurențială denotatului inițial. Pentru o decriptare corectă în cadrul raționamentului de geneză toponimică, este necesară refacerea întregului lanț derivațional:

Dealul Spirii (1791 EP, 1871 P I) → Biserica Spirea din Deal (1844–1846 B I) (← Biserica din Dealul Spirii) → Ulița Spirii (1798 CAT) (← Ulița din Dealul Spirii) → Strada Dealul Spirii (1911 PL, 1915 PL, 1934 GHID, 1969 GHID și azi) — Banca Spirii (1934 GHID) (← Banca din Dealul Spirii) → Mahalaua Dealul Spirii (1830 PRIM B 1/1830, 1652 B II) → Mahalaua Spirii (1834 PRIM B 245/1834, 10, 11) (← Mahalaua din Dealul Spirii).

Aspectul aparent ciclic al extensiei derivaționale pe orizontală marchează, în realitate, incompatibilitatea de statut semantic a antroponimului din structura ipostazelor în discuție.

3.1.2. Termenul generic *suburbie*, cu varianta *suburbii*, cu sensurile „cartier situat la marginea unui oraș” (MDA–1), „diviziune a unui oraș, delimitată după criteriile administrative” (MDA–3) este situat în dicționarul de mai sus la **1808** și provine din *lat. suburbium*. Același dicționar înregistrează sinonimul *mahala* pt. *suburbie* (MDA–1).

Structurile sintactice în care este implicat termenul suburbie din urbanonimia bucureșteană oferă exemple în care *suburbia* este superioară *mahalalei*:

Mahalaua Sf. Nicolae din Suburbia Vlădichii (1863 MȚR Mss. 150).

Marcarea denominativă a acestei unități administrativ-urbane printr-o formulă în structura căreia apare un antroponim prezintă diferite aspecte. De fiecare dată, relația termenului generic identitar cu partea secundă din structura sintactică este aparent apozițională, deși determinantul antroponimic este un *toponim aparent* marcator pentru o entitate distinctă dar mascată în subsidiar.

3.1.2.1. Suburbia Bărbătescu Nou (1862 MȚR Mss. 150) ← Mahalaua Bărbătescu Nou (1852 MȚR Mss. 141) ← Biserica Bărbătescu Nou (1852 B II) (← Biserica Nouă Bărbătescu);

Suburbia Sf. Ilie (1863 MȚR Mss. 150) ← Mahalaua Sf. Ilie (1779 MȚR Mss. 159, 1798 CAT) ← Biserica Sf. Ilie Gorgani (1852 B II).

3.1.2.2. Suburbia Vlădica (1862 MȚR Mss. 150) ← Mahalaua Vlădica Veche (1793 MȚR 222/37) ← Mahalaua Vlădichii (1757 MȚR 206/22, 1798 CAT, 1844–1846 B I) ← Mahalaua Vlădichii sub Mitropolie (1761 MȚR 222/14) ← Morile Vlădichii (1852 B II);

Suburbiul Pitar Moșu (1860, Cronica Bis. Sf. Ecat. 58) ← Mahalaua Pitar Moșu (1798 CAT, 1852 B II) ← Biserica Pitar Moșu (1844–1846 B I);

Suburbia Dobroteasa (1882 G 375) ← Mahalaua Dobrotesei (1793 MȚR Mss. 143, 1830 RV Mss. 266, 1844–1846 B I) ← Ulița Dobroteasa (1834 PRIM B 245/1834, 14) ← Bariera Dobrotesei (1834 PRIM B 245/1834, 14).

4. Antroponimul din formula dittonimică, în cele mai multe cazuri, își pierde capacitatea de individualizare a persoanei și se înscrie pe traiectul desemnării reperului local urban. Gradele de toponimizare ale antroponimului au condiționat o serie de microcategorii dittonimice secvențiale.

4.1. La Pițigoi (RC 1937, 1938), La Berbecu (RC 1931), La Lazăr (RC 1931), La Frații Santalena (CPR 1937 530/29, La Mott & Fiii (1948).

4.2. La Boștenaru, băuturi spirtoase (RC 1931), La Coprița, bodegă (RC 1931), La Mititica, comerț căciuli (Marcovici Rifca et. Comp) (RC 1931), La Frații Blum, pielărie (Mendel și Lazăr Blum) (RC 1931), La Leonida, comerț auto (RC 1931), La Bistrițeanu, restaurant (RC 1931), La Vlaicu, coloniale (RC 1931), La Matei Herscovici, hăinărie (BCRIS 7/1930–1931), La Mișu, furnituri, croitorie (BCRIS 7/1930–1932), La Marcel Marcusohn, galanterie, manufactură (BCRIS 7/1930–1931), La Pincu Iosif, manufactură (BCRIS 7/1930–1931), La Radu (Rubin Sapira), hăinărie (BCRIS //1930–1931), La Rudy (Josef Schwartz), confecții (BCRIS 7/1930–1931).

4.3. Petroliera Coconea (1948), Izolări termice Pr. Wurm (1948), Garajele Mihăilescu (1948), Țesătoria Jaquard (1948), Mobila Laurențiu Lengel (1948), Moara Assan (1948), Panificație Gagel (1948), Tăbăcăria Carnela (1948), Zaharoase Danielian (1948), Textile Filderman (1948), Țesătoria Safianu (1948), Produse chimice Mociornița (RC 1937), Galanteria Adina (RC 1937), Terasa Furnizoru (RC 1938), Firma Aram Mizrachi (BCRIS 1/1931), Firma Avram Calmanovici (BCRIS 7/1930–1931), Manufactura Rosenberg (BCRIS 7/1930–1931), Croitoria A. B. Schapira (BCRIS 7/1930–1931), Casa Axerio (CPR 108/1932), Casa Vulcan (CPR 108/1932), Firma Armando Ricordini (CPR 115/1934–1935), Firma Guido Minerbi & Comp (CPR 137/1939), Firma Mario Stoppa (CPR 156/1943), Construcții Emilio Paolo Taverna (CPR 156/1943).

4.3.1. Ana Hotels SA (PA 2008–2009), Andy Hotels (PA 2008–2009), Angelo Airporthotel (PA 2008–2009), Casa Bucur, Casa Victor (PA 2008–2009), Hotel Dalin, Hotel Criss, Hotel Irisa (PA 2008–2009), Pensiunea Danacris SRL (PA 2008–2009).

4.4. Plitman Leia și Riyo (parfumerie) (RC 1937), Henach Leventer & Fiii (BCRIS 151/1931), Meridian Agop & Comp (cafea) (RC 1937), Nathan Hirsch & Fiii (BCRIS 7/1930–1931), Hagik Demergian & Deirmendjian (BCRIS 7/1930–1931), Konzelman & Moesner (BCRIS 1/1931), Mustad și Fiii (1948), Drăgușanu – A. Nathanson (1948), Goldemberg et Nichita (1948).

4.5. Gedeon Richter (chimicale) (RC 1937), Mociornița (chimicale) (RC 1937), Galvani (electrotehnice) (RC 1937), Decebal (drogherie) (RC 1938), Frații Cionga (drogherie) (RC 1938), Caropol (brutărie) (BCRIS 7/1930–1931), Locateli (manufactură) (BCRIS 7/1930–1931), Schimpel Mathias (manufactură) (BCRIS 7/1930–1931), Finkelstein (pielărie) (BCRIS 7/1930–1931), Lazăr Pitigon (coloniale) (BCRIS 7/1930–1931), Fr. Sapirstein (textile) (1948), Artin Artinian (încălțăminte) (1948).

4.5.1. Angélique (restaurant) (PA 2008–2009), Aubert (restaurant) (PA 2008–2009), Alfresco (restaurant) (PA 2008–2009), Ancuța (restaurant) (PA 2008–2009), J. W. Mariot (hotel) (PA 2008–2009).

4.6. Băcănăia La Blumer & H. Heilpern (BCRIS 7/1930–1931), Mobilă La Nathan Hirsch (BCRIS 7/1930–1931), Haine La Matei Herscovici (BCRIS 7/1930–1931), Hăinărie La Rubin Sapira (BCRIS 7/1930–1931), Confecții La Rudy (BCRIS 7/1930–1931), Mezeluri La Frații Pescaru (1948), Spirtoase La Torina (1948), Bere La Luther (1948), Țesătoria La Renida (1948).

4.6.1. Restaurantul La Gogoșaru (PA 2006–2007), Restaurantul La Francesca (PA 2006–2007), Popasul La Prepeleac SRL (PA 2008–2009)⁸.

⁸ Siglele reprezintă următoarele fonduri documentare și volume:

BCRIS = AN, Filiala București, *Fond Banca Crisoveloni*; **COTR** = DGAN, *Fond Mănăstirea Cotroceni*; **CPR** = DGAN, *Fond Castele și Palate Regale*; **D** = BAR, C. Dellatre, *Planul orașului București*, 1892–1893; **DC** = DGAN, *Fond Domeniile Coroanei României*; **EAB** = DGAN, *Fond Eforia Așezămintelor Brâncovenești*; **EP** = BAR, F.B. Purcel, *Plan von der Haupt – und Residentstadt Bukurescht in der grossen Wallachey*, 1791, Ferdinand Ernst, *Plan der Wallachischen Haupt – und Residentstadt Bukurest*, 1791; **G** = Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, București, 1966; **Ionescu-Gion** = Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, 1899; **MDA** = Academia Română, *Micul Dicționar Academic*, vol. I–IV, 2002–2003; **MDG** = George Ioan Lahovary, General C. I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I–V, București, 1898–1902; **MȚR** = DGAN, *Fond Mitropolia Țării Românești*; **MȚR Mss.** = DGAN, *Fond Mitropolia Țării Românești. Manuscrise*; **PA** = *Pagini Aurii*; **PRIM B** = AN Filiala București, *Fond Primăria București*; **RC** = AN Filiala București, *Fond Registrul Comerțului*, **RV** = DGAN, *Fond mănăstirea Radu Vodă*; **RV Mss.** = DGAN, *Fond mănăstirea Radu Vodă. Manuscrise*; **S** = BAR, D. P. Sesquières, *Planul orașului București*, București, 1885–1890; **SSN** = DGAN, *Fond Biserica Sf. Spiridon Nou*; **1798 CAT** = DGAN, *Fond Catagrafii: Catagrafia Poliției Bucureștilor*, 1798; **1832 CAT** = DGAN, *Fond Catagrafii: Catastihul Patentarilor de neguțători și meseriași împărțiți pã corporații din 1832*; **1842 RB** = BAR, C. Râmnicănu, Vladimir de Blaremburg, *Planul București*, 1842; **1844–1846 B I** = BAR, Maior Baron Rudolf Arthur von Borroczy, *Planul Bucureștilor* (1844–1846); **1852 B II** = BAR, Maior Baron Rudolf Arthur von Borroczy, *Planul*

5. Ca parte componentă din structura formulelor denominative urbane (viconimice, borgatonimice, dittonimice), antroponimul, de-a lungul extensiilor derivaționale pe orizontală, își schimbă gradual statutul semantic potrivit cu finalitatea sa desemnatoare.

Amploarea extensiilor derivaționale, în care ipostazele sunt marcate de antroponime, impune decelarea pentru fiecare verigă în parte a statutului semantic identitar pentru numele de persoană, mai ales atunci când el trece în subsidiar, mascat fiind de un *toponim aparent*.

Pe baza microcategoriilor urbanonimice detaliate mai sus, vom încerca să stabilim gradele de toponimizare ale antroponimului, având în vedere și motivațiile toponimice din cadrul lanțului derivațional și o posibilă structură componentială.

5.1. În extensia derivațională ← **Filaret** → (2.2.1.), *Calea Filaret* poate fi raportată teoretic la oricare dintre ipostazele derivaționale din extensie. Însă raționamentul se poate bloca la fiecare pas. Deblocarea acestuia se face acceptând drept motivată numai ipostaza din imediata vecinătate a *reperului-denotat* inițial, **Fântâna Filaret**. În această formulă, antroponimul **Filaret** identifică persoana care a construit *fântâna*. Ipotezele *Dealul ~, Viile ~, Câmpia ~* preiau formal antroponimul, dar care, pentru fiecare denotat în parte, desemnează reperul topografic inițial. Oricare dintre acestea pot fi motivate toponimic prin vecinătăți, dar antroponimul **Filaret** din construcția inițială pierde în extensie *semul* identitar personal, desemnând reperul inițial în construcțiile toponimice ulterioare.

Asistăm la procesul de redimensionare a vecinătăților, a teritoriilor de formare și de ființare a *toponimului aparent*. De aici urmează o condiționare a relațiilor dintre statutul antroponimic și motivația toponimică inițială, antroponimul dispărând gradual ca marcă personală.

5.2. Particularizarea motivației toponimice într-o extensie derivațională înlesnește stabilirea statutului semantic al antroponimului. În acest sens, apare și noțiunea de compatibilitate semantică între termenii formulei marcatoare pentru fiecare ipostază derivațională. Și de această dată, prezența *toponimului aparent*, decriptat corespunzător, va identifica o alternanță de compatibilități între membrii formulei marcatoare, viconimice sau borgatonimice, precum și o ierarhizare.

Edificatoare, în acest sens, este formula mixtă (viconimică și borgatonimică) în care este implicat un antroponim devoțional (2.2.2., 3.1.1.4.). În acest caz, marcajul inițial **Biserica Sf. Elefterie**, de exemplu, transferat prin diminuare formală către entități din vecinătăți imediate sau atotcuprinzătoare, va pierde

Bucureștiului..., București, 1852; **1871 P I** = BAR, Maior D. Pappasoglu, *București, Capitala României*, București, 1871; **1911 PL** = BAR, *Planul orașului București după ultimele date oficiale*, București, 1911; **1915 PL** = Bogdan Florian, *Planul București*, București 1915; **1925 PL** = BAR, *Planul orașului București*, București, 1925; **1934 GHID** = București. *Ghid oficial cu 20 Hărți pentru orientare*, București, 1934; **1946 GHID** = Ulise Sâmboteanu, *Noul ghid al orașului București*, București, 1946; **1948 N** = DGAN, *Președinția Consiliului de Miniștri, Direcția Generală a Controlului Economic, Dosar Naționalizarea*, 1948, f. 63–94; **1969 GHID** = *Ghidul străzilor municipiului București*, București, 1969.

gradual pentru antroponimul devoțional *sem* după *sem*. În extensia derivațională **Biserica Sf. Spiridon Nou** (← **Biserica Nouă Sf. Spiridon**) → **Ulița Sf. Spiridon Nou** → **Mahalaua Sf. Spiridon Nou**, ipostaza *Ulița* ~ este motivată prin vecinătatea imediată, dar include o primă treaptă de incompatibilitate. Pe de o parte, traseul viconimic nu poate fi în posesia unui „sfânt”, iar, pe de altă parte, determinantul adjectival este o reminiscență a reperului topografic. Situația este ambiguizată accentuat în cadrul ipostazei atotcuprinzătoare *Mahalaua* ~, în a cărei structură componentială *semele* apar și mai alterate.

Ambiguitățile legate de incompatibilitățile de structură și de conținut între membrii ipostazelor derivaționale conduc către pierderea evanescentă a marcajului personal pentru antroponim și transformarea acestuia într-un reper topografic. În acest mod, formula borgatonimică **Mahalaua Sf. Spiridon Nou**, cu un *toponim aparent* în structură (**Sf. Spiridon**), va putea fi motivată prin includerea unui toponim local de vecinătate.

5.2.1. O situație specială o reprezintă perechea concurențială **Biserica Sf. Dimitrie** ↔ **Biserica Bălăceanului**, unde ambele ipostaze s-au înscris într-un circuit derivațional. În acest caz, preeminența formulei **Biserica Bălăceanului** se justifică prin conservarea mai accentuată a antroponimului, la care valența personală s-a menținut parțial.

5.3. Formulele dittonimice în structura cărora apar antroponime, dar care nu se înscriu în extensii derivaționale, oferă dovezi graduale cu privire la pierderea cvasitotală a statutului numelui de persoană. Stadiile de toponimizare prin care trece antroponimul din formula dittonimică polarizează aceste formule pe paliere secvențiale diferențiate.

5.3.1. Toponimizarea integrală se realizează prin prepoziționare și cu adaos de sintagme explicative postpuse la reperul local: **La Pincu Iosif**, *manufactură* (4.2.).

Sintagma explicativă antepusă elimină prepoziția din construcție: *Construcții Emilio Paolo Taverna* (4.3.). Menținerea prepoziției în construcția dittonimică *Hăinăria La Rubin Sapira* (4.6.) indică o aparentă valoare apozițională, informațiile oferite de antroponimul toponimizat din substantivul semantic devin suficiente pentru localizarea reperului.

5.3.2. Toponimizarea parțială a antroponimului este resimțită în formula dittonimică în care sintagma explicativă adăugată postpus individualizează suplimentar reperul: **Locateli** (*manufactură*), **Finkelstein** (*pielărie*).

Trebuie subliniat faptul că o astfel de formulă apare numai în înregistrările oficiale din cadrul *Registrului Comerțului*. În emblema aplicată pe clădire, sintagma explicativă este facultativă.

5.3.3. Demantelarea statutului semantic al antroponimului din formulele dittonimice este mai evidentă atunci când acesta devine un determinant, aproape similar cu cel adjectival, al firmei:

Ana Hotels SA, Andy Hotels, Angelo Airporthotel (4.3.1). Prin proba comutării, **Angelo** (din **Angelo Airporthotel**) poate deveni **Florio** sau **Tranzit (Travel) Airporthotel**.

6. Ca parte componentă a formulei denominative urbane, antroponimul încetează de a mai fi un marker personal și va indica un reper local, identificat printr-un ansamblu de conotații, multe în subsidiar, suficiente pentru a localiza reperul în geografia urbană.

BREVITER

1. Formula denominativă urbană în care este prezent un antroponim se înscrie, în majoritatea cazurilor, pe traiectul unei extensii derivaționale pe orizontală.
2. Ipostazele dintr-o astfel de extensie sunt marcate de motivații toponimice și de o serie întreagă de compatibilități semantice, diminuate gradual până la opacizare.
3. Transformarea antroponimului din ipostazele derivaționale într-un *toponim aparent* reprezintă faza în care statutul de marcă personală a acestuia este înlocuit.
4. În urbanonimie, clasele importante de denotate, viconimice, borgatonimice și dittonimice, sunt influențate de procesul de toponimizare a antroponimului, ajungându-se până la stadiul de condiționare reciprocă.

THE DYNAMICS OF ANTHROPONYMS IN URBANONIMY

(Abstract)

This study presents the dynamics of anthroponyms regarding both the schematic extensions and the different classes of urban denoted referents.

The conclusion of this analysis refers to the fact that the anthroponym ceases to be a personal marker and it will ultimately indicate a local topographical mark.

Cuvinte-cheie: extensii semantice, repere urbane, marcă topografică.

Keywords: schematic extensions, urban referents, topographical mark.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Calea 13 Septembrie nr. 13, București*